

АНГЕЛОВА-АТАНАСОВА, Мария (В. Търново)
KOŠKOVÁ, Mária (Bratislava, Slovenska Republika)

ТИПОЛОГИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ И СЛОВАШКИТЕ ФАМИЛНИ ИМЕНА СЪС СЛОЖНА ОСНОВА*

Typology of Bulgarian and Slovak family names with a compound stem

The subject of study are the family names of compound stems in Bulgarian and Slovak. The following basic types of names have been outlined:

– from appellatives with a compound stem (from a verb (in the imperative) + a noun, example of type “*боримечка*” (*bear-fighter*), from a noun + a verb, example of type “*кожодер*” (one who skins, who takes the skin away), from an adjective or an adverb + a verb, example of type “*живодер*”; from an adjective or an adverb + a noun, example of type “*белобрад*”; (with a white beard); from prepositional combinations; from fusions: of a numeral + a verb; a numeral + a noun; a pronoun + a noun; separate sentences or phrases;

– from toponyms and oiconyms

– from anthroponyms

Ancient names are of the same type in both languages and come primarily from old composite appellatives, less so from anthroponyms and toponyms with a compound stem. The most ancient types of names in both languages are in recession, owing to which a significant part of them are borne by a small number of people. Those names are sometimes subjected to a deliberate distortion which is a kind of melioration. Some of the names are mock composites that have come into being after a redefinition of unclear names or after following familiar patterns.

A difference between the two languages is observed in the names from toponyms and from anthroponyms. Whereas in Bulgarian the fusions of two anthroponyms or of a forename and name are rather frequent, they are a rare phenomenon in Slovak.

Keywords: anthroponymy, family name, Christian name, surname, appellative, toponym, oiconym, composite

* Словашката част е разработена съгласно грантов проект VEGA – 2/0031/10.

Фамилните имена (ФИ) на българи и словаци изглеждат твърде различни преди всичко поради различието в наставките, с които са формирани. Ако се абстрахираме от различието в добавения формант и ги съпоставим с оглед на мотивиращата основа, ще забележим доста голямо сходство. Значителна част от изходните основи са лични имена, следвани от прозвищни (образувани от различни апелативни основи или оттопонимични). Съотношението между двата типа основи е различно за двата етноса преди всичко поради причини от екстралингвистичен характер, но в словообразуващата основа откриваме твърде значими сходства.

Фамилни имена от сложни основи в български и словашки език са само отчасти проучени (Ангелова-Атанасова 2007, 2008; Majtán 1986, 1996, 1998a, 2006). *Цел* на настоящото кратко изследване *е очертаване на типовете композитни основи* сред българските и словашките ФИ. База за наблюдение са данните от Компютърния архив картотека на ФИ в България през XX век, създаден в Центъра по българска ономастика “Проф. Николай Ковачев” при Великотърновския университет (АрхЦБО) и ФИ в Словакия, ексцерпирани от енциклопедии, биографични речници, телефонни указатели (от Братислава, Кошице, Михаловце), както и от личния архив на автора. Данни за честотността на съответното словашко ФИ съществуват едва от 1995 г., от създаването на Дatabазата на фамилните имена в Словакия (по-нататък ДФИС) (<<http://slovník.juls.savba.sk/?d=priezviska>>), така че липсата на пълните данни за словашките ФИ с композитна основа не позволява да правим изводи относно всички ексцерпирани ФИ. Това обаче не е от решаващо значение за постигане на поставената изследователска цел – именната палитра дори само на столицата по правило е доста представителна извадка за съответния етнос и е подходяща база за изследване (виж Калканова 1996; 2004).

I. От апелативи със сложна основа (реални, мними и ситуативно създадени)

1. От глагол (повелит. форма) + същ., тип „боримечка“

Български ФИ

Имената от тази група са обект на детайлен етимологичен анализ в публикувано изследване (у мен, 2007), поради което тук са представени с по-кратки бележки, колкото е potrebno за съпоставката със същия тип в словашки език.

Със сигурна етимология: **Боримечев** – 1895 (28), от Пр, вероятно по някаква история за борба с мече; **Боримечков** – 1906 (118); Илчев 1969: 84 – от Пр **Боримечката** ‘който се е борил или може да се бори с мечка’. От същия Пр и ФИ **Боримечковски** (1910, 8); **Варизелев** – само у Илчев 1969: 102, “от някакъв прякор, свързан с варене на зеле. Струмица, 1917”; **Вариклечков** – 1904 (15). По Илчев 1969: 102, от Пр по **вариклечка** ‘скъперник’, **вариклечко** в БЕР I: 122; **Виришапков** – 1907 (71), в Пд 70, Пл 1. От Калековец, Пд (по Илчев 1969: 111) – от Пр. **Виришапка** ‘който си вири шапката; вироглав човек’; **Вироглавски**, **Вратогазов** – по Илчев 1969: 117 – от диал. ***вратогаз** ‘който си върти задника’. В БЕР I: 213 отбелязано диал. **въртогазец** ирон. ‘калайджия’ от Прилеп. Липсват данни за ФИ днес в АрхЦБО; **Въртигоров** – 1882 (49); Илчев 1969: 120 – по диал. ***въртигор** ‘буен вятър’. Възможно като Пр за буен човек, срв. с **Гороломов**, **Кършигоров**; **Въртикъцов** – 1907 (11). От композит ***въртикъца** ‘въртокъщник, домакин’, както приема Илчев 1969: 120 за **Въртокъцов** от Лясковец. Последното липсва в АрхЦБО, т.е. днес вече не се използва. Този факт и географското разпространение на ФИ подсказва, че днешното име е видоизменено от регистрираното у Илчев; **Газибаров** – 1986 (123) и **Газибарев** – 1910 (2) – по Илчев 1969: 123, от диал. **газибари** ‘жители на отдалечена махала, които гаят бари на път за по-голямото село или града’. От същия Пр и РИ, от което ФИ **Газибарски** – 1901 (23); **Губиденев** – 1921 (7). От Пр по ***губиден** ‘мързеливец, човек, който пропилява времето си’; **Губиделников** – 1913 (3). От Пр по ***губиделник** ‘мързеливец човек, който пропилява времето си’, както **Губиденев**; **Гужбабов** 1924 (6) – **Гужбобов** – 1920 (4), по Пр, с асимилация *шб* > *жб*, от ***гушбаба**

‘гушни, прегърни баба’, възникнало при общуване с малко дете; *Гърмидолов* – 1900 (120), от Пр по диал. **гърмидол/ец/* ‘човек с гръмлив глас’, както приема Илчев 1969: 148. ФИ *Гърмидалова* (1997 – 1) е със замяна *о-а*, вероятно поради преосмисляне с *дал*; а *Гърмидолов* (1903 – 11, и производното от РИ по същия Пр *Гърмидолски* (1907 – 11), както и метатизираното ФИ *Гръмидолов* (1901 – 2), са подведени по композитни имена от същ. + същ., тип *водопад*; *Дериволски* – 1924 – 4. Възм. по РИ от Пр **Деривола*, ‘който дере вол’, но твърде вероятно по топоним **Деривол*, често за стръмнини (срв. *Дери магаре* в Пирдопско – Заимов 1959: 152; МИ *Дери-вол* в Брезнишко и *Дериволски места* в Ловеч – БЕР I: 343) или за изложени на северния вятър места (*дерибивол* ‘студен северен вятър’ – БЕР I: 343); *Дерижабов* – само по Илчев 1969: 161 за име от Лясковец, от Пр *Дерижаба* ‘който дере жаби, т.е. иска да извлече полза от всичко, дори от невъзможното’; *Клатикрушев* – 1899 (11), у Илчев 1969: 259 – от Пр *Клатикруша*, вероятно във връзка с някаква случка; *Коликонски* – 1921 (15). От РИ по Пр **Коликоня*, срв. *Колимагаров*; *Колилешев (?)*; *Колимагаров* – днес само у Илчев 1969: 265, рег. в Котел, от Пр *Колимагарето*, с бележка “навярно заклал чуждо магаре”. От същия Пр е и РИ, от което е ФИ *Колимагарски* – 1911 (3); *Палибачийски* – 1893 (83). По Илчев 1969: 375, “запалил някоя бачия”. Образоването от Пр → РИ → ФИ. От него със стягане *Палибачиски* (1943 Вц 1); *Палибатчийски* (1927 Вц 1), с вметнато *т*, възможно поради преосмисляне; *Палибаджийски* (1967 Сф 1), с озвучаване *б-тч* > *б-дж*; *Палибагийски* (1954 Вц 1, Рс 1), с неясна промяна, възможно поради преосмисляне. Към тях и *Палибачински* (1931, Хс 1) – единично, поради което по-вероятно също е променено поради преосмисляне от горното, възм. по *бачо*; *Паливракев* (1938 – 1) и модифициран вариант *Паливракиева* (1947 – 1), са от Пр по **паливраг* > *паливраг* ‘който е запалилил /о/врага’, с краесловно обеззвучаване. Географският термин *враг* диал. ‘дол със стръмни брегове’ има южна локализация (БЕР I: 179); *Палигвоздева* – 1953 (1), от Пр по диал. **палигвозд* ‘пали гора’ – срв. *Палигоров*, със старинно славянско гъвоздь ‘гора’ (за него БЕР I: 234); *Палигоров* – 1899 (97). По Пр от диал. *палигора* ‘запалил гората’; *Палигорски* – 1907 (3) е по РИ от същия Пр; *Паликамара* – 1909 (2), от Пр **Паликамара*, вероятно

във връзка с палеж на *камара* ‘куп сено, слама, дърва... – еднородни предмети’ (виж БЕР I: 184), семантично като *Паликопов*; *Паликопов* – 1920 (18). Илчев 1969: 375 го свързва с конкретна случка – “запалил някоя копа”. От *копа* ‘голям, висок и закръглен куп сено’ (БЕР I: 607), възможно и с по-широко значение ‘голям куп сено, слама, царевичак’, както в Свищовско; *Паликоров* – само у Илчев 1969: 375, регистрирано в Пещера през 1900 г., видоизменено от *Палигоров*; *Паликрушев* – 1894 (136), у Илчев 1969: 375, през 1879 г. в Русе, също в Пд, ‘изгорил някоя круша’. От РИ по същия Пр и *Паликрушовски* – 1921 (2); *Паликъцев* – 1932 Пд 1; *Паликъцов* – 1923 Пд 1, у Илчев (1969: 375) само този вариант, също в Пд, ‘запалил някоя къща’; *Палишумов* – Илчев 1969: 375, “еднакво по значение с Палигоров”. В много планински райони *шума* ‘широколистна гора’; *Печигаргов* – днес само по Илчев 1969: 393, “от Пр *Печигарга* (пекъл гарги)”; *Печигаров* – 1912 (3), променено от *Печигаргов* за затъмняване на произхода, подсказано от изчезването на първичното име в Пл и появата на вторичното име пак там; *Печикамъков* – 1916 (37), от него с хирперкоректно *а Печикамаков* – 1907 (7), рег. и у Илчев (1969: 393) – по Пр *Печикамък*, “възникнал по някакъв повод”. Семантично вероятно като *Вариклечков*; *Печикаманова* – 1961 (1), вероятно модифицирано от *Печикамаков*; *Пиширайнов* – рег. в Севлиево от Илчев (1969: 398), където и мотивацията на Пр: от “*пиши, Райно*” – така често повтарял на сина си, когато някой пиел в кръчмата му на вересия”; *Плашивранова* – 1909 (1). От Пр по **плашиврана*, както *Плашимечков*, възм. и иронично – изразът *плаша гаргите (врабците, кокошките)* означава ‘напразно искам да внуша страх у някого’ (РБЕз 12: 527); *Плашимечков* – 1921 (19), у Илчев 1969: 399 също от Пазарджик, “от Пр *Плашимечка*, ‘който (може да) плаши мечките’”; *Пърликокошков* – рег. в Лясковец от Илчев (1969: 413), “*пърлил кокошки*”; **Серилещов*, по Пр **Серилеща*, срв. *Тъпчилещов*, днес в няколко разновидности: *Сирилещов* 1908 (2). Илчев 1969: 451 отбелязва само, че е “подигравателно име” за *Сиралещов*, пак от Велинград, където посочва, че другите го изговарят *Серелещов* (виж и Илчев 1969: 447), а те самите – *Сирилещов*; ФИ *Сирлещов* 1896 (24), в Банско ФИ се произнася *Сирилещов* и *Сирлещов* (Илчев 1969: 451). Разновидност *Сирлещева* има рег. през 1917

(1), а *Сирлешов* – 1912 (4); *Сирлещаров* – 1919 (1), по РИ **Сирлещарите* от Пр, виж по-горе *Сирилецов*; *Сириニコлов* – само у Илчев 1969: 451, с бележка “Лясковец. (външно лице)”. Възм. видоизменено от Пр от „сери, Никола”, вероятно във връзка с конкретна случка. Срв. *Пиширайнов*, *Търчидобрев*; *Тъпчилещов* – 1900 (16), с хиперкорекция *и>е* и *Тъпчелецов* (1952 – 1). По Илчев 1969: 500, от Пр. *Тъпчилеща* ‘от скъперничество тъпче, яде главно леща’; *Търчидобрев* – само у Илчев (1969: 501), от Добричко, по Пр. от ”търчи Добри”. Срв. *Пиширайнов*; *Цепилещов* 1928 Вц 3, по Илчев (1969: 528), “от прякор *Цепилеща* (според местен спомен: бил такъв скъперник, та цепел лещените зърна в чорбата, за да изглеждат повече). Враца”. От него с престараване *Цепелешова* – 1940 (1);

Несигурни или от мними композити: *Варикефалов* – 1913 (3). Мним композит, всъщност Пр от грц. ‘недосетлив, дебелоглав’ – у Илчев 1969: 102; *Въртилещев* – 1912 (2). Мним композит. Възникнало като ФИ от Пр, възм. по диал. **въртележ* ‘нещо, което те принуждава да се въртиш, което прави въртел (спънка)’, с красловно обеззвучаване *ж > ш*. За образуването срв. диал. *въртележка*, *въртелашка* ‘пумпал’ в Тиквешко и *въртеляжка* ‘воденица’ – таен говор в Смолянско, Пирдопско – БЕР I: 212; *Въртоломов* – 1949 (3 – в различни градове). Единичността на имената е белег за това, че не е от въображаем композит **въртолом*, а вероятно изменено от по-честотните *Въртоломеев* (22), което е от рядко ЛИ – през XX век закономерната форма на евр.-грц. ЛИ Вартоломей (*Bartholomaios*) не е използвана, докато редуцираната *Въртоломей* е регистрирана през 1912 г. и се среща 6 пъти; *Гористанов* – 1909 (37). Неясно. Има и мх. Горостаните, бр. към Белица, чието име може би е от РИ; *Дерибанов* – 1895 (27), у Илчев 1969: 161, нелокализирано и неясно *Деребанов*, вероятен вариант на същото име. По данни на АрхЦБО последното е регистрирано през 1930 (14). Мним композит, преосмислено от някое близко по звуков състав име; *Дерибеев* – 1903 (103), преди всичко в Сф, Пд и Пл. По Пр от мним композит поради осмисляне с *дери-бей* на първично диал. *деребей* (на основата на редуцираното диал. *дерибей*) от тур. истор. *derebey* ‘самовластен, непокорен на султана турски областен управител’, развило прен. разг. значение ‘самовластен, неограничен госпо-

дар тиранин, потисник' (РБЕз 3: 736), както приема и Илчев 1969: 161 за *Деребеев*. От него и РИ име – в основата на *Дерибейски* (1915 – 3); с промяна поради преосмисляне и *Дерибиев* (1933 – 2). Подобни имена от първичната основа: *Деребеев* (1902 – 43), *Деребейски* (1943 – 1), *Деребев* (1905 – 4), *Дерибиев* (1895 – 8); *Дерибечев* – 1896 (6). Мек вариант на записаното с хиперкоректно *е* : *и* ФИ от Враца *Деребечов* – у Илчев 1969: 161, с предположение за Пр *Дерибечо*, 'който дере прасето'. Засега липсват данни за диал. *бече* 'прасе'; *Дерижанов* – 1930 (2), по Илчев 1969: 161 – в Мичуринско, с предположение, че е видоизменено от *Делиджанов*, а то от тур. *deli* 'луд, буен' и пер.-тур. *can* 'душа' (пак там: 159); *Деризимов* – 1902 (29), у Илчев 1969: 161 и *Деризинов* – видоизменено от *Деризимов*, за което приема Пр *Деризмия* 'който дере змия'; *Колиманов* – видоизменено от високочестотното *Калиманов* или по модел на Колипанов (виж по-долу); *Колимечева* – 1951 (1). От Пр **Колимечето*, виж *Колимечков*; *Колимечков* – 1906 (89). По Илчев 1969: 265 – по Пр от *колимечка* 'който (се хвали, че) е заклал мечка'; *Колипалев* – 1914 (1). От Пр **Колипале*, с диал. *пале* 'кученце'; *Колипанов* – 1931 (2). Вероятно по някаква случка, по израз "коли, Пано", както *Пиширайнов*; *Колипатков* – 1905 (72). От Пр, по Илчев 1969: 265 – "навярно заклал чужда гъска"; *Колипилев* – 1908 (10). Илчев 1969: 265 – "навярно заклал чуждо пиле"; *Колищърков* – 1903, (9) – по Илчев 1969: 265, "който коли щъркове"; *Кършибрадов* – 1905 (15), по Илчев 1969: 291 – от Пр, "имал голяма брада, и като говорел, я "разкършвал""; от него с престараване и *Каршибрадов* (1975, 1); *Кършигоров* – 1940 (7), у Илчев 1969 – от Пр *Кършигора* 'много буен човек'. Срв. с *Въртигоров*, *Гороломов*; *Кършиклеков* – 1910 (2). От Пр, срв. *Кършигоров*; *Любиборов* – 1923 (1). Несигурно. Възможно и от незасвидетелствано ЛИ или от Пр **Любибор* за човек, който много обича борове; *Палиганов* – 1964 (1), вероятно грешен запис на *Палигаров*; *Палигаров* – 1910 (15). Малко вероятно да е свързано с *гара*, навярно преосмислено от *Палигоров* или *Паликаров*; *Палигорчев* – 1922 (8), по Илчев 1969: 375 името е регистрирано в Разград през 1893 г. и е от Пр *Палигорчо*, с препратка към *Палигоров*. Възможно е и от РИ *Палигорци* по същия Пр.; *Палимаркова* – 1919 (1), мним композит, преосмислено от по-честотното *Паламарков* (от

паламарка); *Паличоров* – 1914 (7). Илчев (1969: 375) логично приема за разновидност на по-честотното *Палачоров* (1911 – 52), което у Илчев, пак там, „според семеен спомен било значило „щедър““; *Палишутски* – 1932 (2), мним композит, разновидност на *Палашутски*, както приема и Илчев 1969: 375; **Палищуков* > *Палешуков* – 1929 (2), също неясно по произход; *Пишкамъкова* – 1921, (1). Неясно. Възм. преосмислено от *Печикамъков*, поради семантични причини по-малко вероятно от Пр **Пишикамъка*; *Пишимаров* – 1900 (112), рег. и от Илчев (1969: 398) в Костинброд, без етимология. Възникването по Пр, мотивиран от някаква комична случка, откъдето остава изразът ‘*пиши, Маро*’ – виж *Пиширайнов*. От същия Пр и РИ, от което ФИ *Пишимарски* – 1927 (5). Фонетична разновидност е ФИ *Пешимаров* – 1930 (2), възможно и поради хиперкорекция, но по-вероятно поради осмисляне с *пеша*; *Пишимарков* – 1933 (1), по Пр, както *Пишимаров*, но поради единичността и съвпадение на локализацията с него, е възможно и с промяна поради свързване с ЛИ *Марко*. Вариантът *Пешимаров* (1975, Сф 1) е поради хиперкорекция или преосмисляне, срв. с *Пишимаров* : *Пешимаров*; *Пишимирова* – 1903 (2), от Пр, аналогично на *Пишимаров*, ако не е преиначено от него. Виж *Пишиморов*, *Пишимяров*, *Пишиников*; *Пишимишев* – 1962 (2). Мним композит, подсказана и от неговата единичност, всъщност ФИ променено поради преосмисляне по известния модел от *Пишимишев* – 1901 (104), а то от диал. *пишмиши* ‘печен, изпечен’, от тур. *pişmiş*, както приема Илчев 1969: 398. У него и вариант *Пишимишов* (1974, 4), регистрирани в Пазарджик, Казанлък и Самоков, където свързват Пр с това, че препичал ракия; *Пишиморов* – 1899 (2). От Пр, аналогично на *Пишимаров*, но по-вероятно преиначено от него. Виж *Пишимиров*, *Пишимяров*; *Пишимяров* – 1944 (1), от Пр, аналогично на *Пишимаров*, но по-вероятно преиначено от него. Виж *Пишимиров*, *Пишиморов*; *Пишиников* – 1934 (1), от Пр, аналогично на *Пишимаров*, но по-вероятно преиначено от по-честотното *Пишиников*, подведено по старинен модел, свързано с ЛИ *Нико*. Виж *Пишимиров*, *Пишиморов*; *Плашиличков* – 1931 (1), едва ли по Пр от ‘*плаши Личко*’, по-скоро мним композит, по Пр от **плашилица* или по РИ от подобен Пр на -ек, срв. диал. *плашило*, *плашилки* (БЕР V: 326); *Развигоров* – 1913 (29), вероятно от

ЛИ *Развигор* (от диал. *развигор* ‘топъл пролетен вятър’, както приема Илчев 1969: 418 – в Щип, Сандански, макар регистрирането на това ЛИ у нас да е доста по-късно от ФИ – едва през 1921 (Ковачев 1995: 424). От него и *Развигорски* – 1904 (19), което би могло да бъде и от Пр **Развигора*, срв. *Пойрязов* от *пойраз* ‘1. северен вятър 2. прен. студен, груб човек’; *Рачибенов* – само у Илчев 1969: 422, Клисура, 1893, 1954. Възможно по Пр от композит – повелителна форма на диал. гл. *рача* ‘искам, желая’ (БЕР VI: 192) и ЛИ *Бено*, срв. *Пиширайнов*; *Умримехов* 1908 (1). Възможно от Пр по израз “умри, мех”, където *мех* може да бъде диал., *грубо*, *подигр.* ‘корем, търбух’ (РБЕз 9: 880). По-ранната му поява е важно съображение да не допускаме мним композит от *Умримихов*, въпреки неговата единичност и съвпадение на региона (пак СтЗ); *Умримихов* 1913 (6), логично е да приемем, че е от Пр по израз “умри, Михо”, свързано с някаква случка, срв. *Търчидобрев*, *Пиширайнов*, но е възможно и преосмисляне от по-рано регистрираното в СтЗ *Умримехов*; *Уригоров* – 1958 (1). По Пр, с редукция от “ори гора”, вероятно по някаква конкретна случка. срв. *Палигоров*; *Церибашиев* 1912 (3), мним композит, вероятно поради преосмисляне с *церя* ‘лекувам’. По Илчев 1969: 528, от *Церибашиев* (от тур. *çeribaşı* ‘главатар на цигани’. От него и словообразователен вариант *Церибашиев* – 1926 (4) *Царибашиев?*. *Церибендов* – 1914 (2). Неясно, може би по Пр от “цери, Бендо”, при което втората съставка е рядко ЛИ *Бендо* (за него у Илчев 1969: 72, Ковачев 1995: 70) – моделът е както *Пиширайнов*. По-малко вероятно, но не е изключено втората съставка да е Пр (от тур. *bende* ‘роб, слуга’ от пер., у нас *бенде*, *бендей* ‘глупав, наивен човек, глупак’ – БЕР I: 42)

Словашки ФИ от същия тип

Глаголният компонент на мотивиращата основа на словашките ФИ много рядко е в повелителна форма: *Pivoda* – 1995 (58) от *pi vodu* ‘пий вода’; *Tlačbaba* – 1995 (2) от *tlač*, *baba* ‘бутай, бабо’; *Tlčimuka* – 1995 (15) от *tlč muku* ‘чукай брашното’. В повечето случаи глаголният компонент функционира в 3 л. ед.ч. или коренът на глаголният компонент се свързва с някакъв интерфикс, обикновено *-i*, *-o* или *-e*: *Bolibruch* – 1995 (101) и словообразователният вариант *Bolebruch* – 1995 (161) от *boli brucho* ‘боли корема’; подобно при *Valihrach* – 1995 (1) и *Valehrach*

(4) от *vál'a hrach* 'търкаля грах', докато *Valihora* – 1995 (27) от *vál'a horu* 'сваля гората' вероятно е възникнало по модел на често срещаното в приказките име *Valibuk* на много силен герой, което от друга страна се е апелативизирало *valibuk* и означава 'великан, силен човек'; много честотен е и полският вариант *Valigurský* – 1995 (120), от пол. *Waligórski*. Интересен факт е, че редуцираният вариант *Rajnoha* – 1995 (512) на *Hrajnoha* – 1995 (56), от *hraj noha* 'танцувай, крак!' днес се среща много по-често (можем да предположим, че употребата му е зачестила под влияние на името *Rajnoha* на побратима на легендарния словашки народен герой Юро Яношик през 17 век). Съмнение относно произхода им от единен източник предизвикват и ФИ като *Kalivoda* – 1995 (228) и *Kalvoda* – 1995 (4) от *kali vodu* 'мъги водата', където вариантът може да бъде резултат от редуциран императив. За произхода на рядко срещаното днес в Словакия ФИ *Kaliman* – 1995 (2) можем да изкажем няколко предположения. Подобно на българското му съответствие – ФИ *Калиманов*, може да е от гръцки произход, но по-вероятно е възникването му на базата на ориенталската заемка *kolimaha* със значение 'кола, количка', чийто произход чешкият етимолог В. Маhek свързва с живота на калмиците (от **qali-mag* – Chalimag като прякор на монголците, заселени в европейската част на Русия – Маhek 1997: 269). Освен с това значение, думата е позната в Източна Словакия и като подигравка със значение 'висок и непохватен човек'; *Kazinota* – 1995 (14) *kazí notu* 'обърква нотата', формално сходно с високочестотното старо славянско ФИ *Kazimír* – 1995 (232) и фонетичните му разновидности *Kazmér* – 1995 (11) и *Kázmér* – 1995 (166); *Kosinoha* – 1995 (16) от *kosí noha* 'коси крака'. За разлика от по-често срещаната употреба на композитни основи с компонент *Коли-* в България, в Словакия днес е регистрирано само ФИ *Kolivoška* – 1995 (3) вероятно от *kolí vošku* 'коли, т.е. убива въшка'. Трите разновидности на ФИ *Kolibáb* – 1995 (17), *Kolibab* 1995 (37), *Kolibaba* 1995 (5) са с неясна мотивировка (възможно и от приказка – *koli babu* 'коли или заколва бабата'. М. Майтán отбелязва най-старата му поява през 1454 под формата *Kolybab*; *Lapihuska* – 1995 (13) от *lapat' husku* 'хваща или краде гъска'; М. Майтán отбелязва и *Lapikurka* (Майтán 2006: 217), което обаче не е регистрирано в датата на словашките ФИ, но в езика се използва иро-

ничното апелативно название за безделник, нехранимайко *lapikurka* от *lapá kurku* ‘хваща или краде кокошка’; *Mastihuba* – 1995 (18) от грубо, подигравателно *masti hubu* ‘намазва си устата’, т.е. ‘угажда си’ (същ. *huba* е простонародна дума, а апелативният ироничен израз *mastihuba* в словашки език се използва със значение ‘чревоугодник’). За разлика от *Varivoda* – 1995 (3), където мотивацията е прозрачна – ‘*vari vodu* ‘вари, сварява вода’, не е ясна мотивиращата основа на *Palivoda* – 1995 (7) от *palí vodu* ‘пали водата’; също така и при *Parikrupa* – 1995 (28) *parí krúpy* ‘запарва зърна, булгур’; М. Majtán (1996: 174) регистрира и *Parikaša* (2006: 218), вероятно възникнало от *parí kašu* ‘вари или запарва каша’, но при *Parimucha* – 1995 (8) мотивацията не е ясна, възможно иронично – *parí muchu* ‘пари мухата’; при *Strašifták* – 1995 (76) е възможна различна интерпретация: или е възникнало като композитно от *straší vtáka* ‘плаши птици’ или е преосмислено и възникнало по Пр *strašifták* ‘плашило, грозен човек’, срв. с бълг. фраз. *плаши гаргите*; *Šumichrast* – 1995 (162) от *šumí chrast* ‘шуми храсталакът’. Според тълкуването на М. Majtán (1996: 174) (2006: 121) *Švikruha* – 1995 трябва да се отнесе към ФИ по ПР, като се изхожда от **Švihruka*, където личи мотивиращата го глаголна основа *švih-* ‘ударя, размахвам’ и съществителното *ruka* – ‘ръка’ (2006: 218). По-вероятно по Пр от *trubiroh* ‘тъпак, дръвник’ е възникнало *Trubiroha* – 1995 (81), отколкото от дословното *trubí roh* ‘свири рог’, евентуално ‘свири на рог’ (Majtán 1998: 17 регистрира само формата *Trubiroh*, която днес не се използва). Вероятно от великоморавския период произхожда *Vodislavský* – 1995 (40) от *vodí slávu* ‘принася слава’, въпреки че Majtán (1996) не го отбелязва в списъка на славянските композитни имена от IX – XVIII век.

2. От съществително + глагол, тип „кождер“

Български ФИ

Вихрогон – 1904 (44), от Пр **Вихрогона*, по-вероятно по нар. поет. *вихрогон* ‘бърз кон’ (*вихри гони), отколкото по име на билка, рег. в БЕР I: 156; *Волуисков* – 1934 (2). Името предполага значение ‘който иска вола’, но всъщност е мнима композитна основа, за което свидетелстват и вариантите му. Първообраза му трябва да търсим във ФИ *Волуйсков* – 1942 (4), въпреки по-късното му регистриране; то

е от изч. диал. *волуй* ‘волски’, регистрирано в Манасиевата хроника, с което авторите на БЕР I: 175 свързват и СелИ Волуяк. Пр от този апелатив е послужил за създаване на РИ **Волуйски* / -ци, откъдето и ФИ. Вариантът *Волойсков* – 1972 (4) е доста по-късен, с хиперкоректно о в м. у, и е ключ към останалите два варианта. Вариантът *Волосков* – 1953 (2) е по-рано регистриран, но е произведен от предходното, почиващо на същото РИ, променено с елизия на *й*, възможно и поради преосмисляне. На същата причина вероятно се дължи и най-старият регистриран вариант *Волоисков*, получен със замяна на *й* с *и*. Вероятно и четирите ФИ са свързани с един род, по произход от Лч, а мотивиращото РИ в живата реч е създало и вариантите; *Гороломов* – 1907 (52), към него и *Гороломова* 1957 (1), от диал. **горолом* ‘1. човек, който изсича, унищожава гората; 2. мит. дух, който ломи гората; хала’. Възм. и от *гороломец*, *гороломник* ‘невъздържан, буен човек’; *Змиялов* – 1905 (1), по Пр от ‘змия ял’, ако не е видоизменено поради преосмисляне от по-честотното *Змияров* (1900 – общо 209, най-често в ЮЗБ, от тях 20 също в Пд); *Козлодеров* – 1921 (12), от него и единичното *Козладарев* – 1913, както и *Козладеров* – 1906 (34), от диал. *козлодер* ‘който дере кози’ (Илчев 262 – в Разложко); *Конедар* – 1926 (4), с варианти *Конедаров* – 1927 (15) и *Конедарев* – 1920 (89), всички от Бл. Възм. от **конетар* > *конедар*, подобно на *мулетар* ‘който кара мулета’ (за него – БЕР IV: 315). Фонетичната промяна е поради преосмисляне или мелиорация, възможно и по аналогия с *мечкадар* ‘мечкар’ (у Илчев: 331 при вече изч. ФИ *Мечкардов*); *Короломски* – 1910 (11), възм. вариант на **Гороломски*, сравни СелИ *Горубляне* : *Корубляне* с редуване *г* : *к*, за което Заимов (1967: 120) изключва влияние на тюркски езици и приема преосмислянето като основание за замяна; *Краводерски* – 1911 (9), от РИ по Пр **Краводер* от диал. **краводер*, срв. Козлодеров, Кучкодеров; *Кучкодеров* – 1910 (6), от него с редукция *о* > *у* *Кучкудеров* – 1950 (2), от диал. *кучкодер* ‘който дере кучета’, както приема Илчев: 288. Вероятно единичното ФИ *Кучкоделова* (1947) е резултат на преосмисляне или мелиорация; *Мечкобиев* – 1930 (6), по Пр, срв. *Мечкобиец* ‘който е убил мечка’ (по Илчев: 331); *Мечобарски* – 1901 (10), по-вероятно от неизвестен ойконим или топоним *Меча бара*, от което РИ/Пр по ЖитИ **мечобарци*, макар да напомня композит от

мечка и *барам*, т.е. ‘който е барал мечка’. Вероятно неясното *Мечуберски* (също от Враца, за което Илчев: 331 допуска, че е “от някоя местност с подобно име”), е вариант на същото име, променено поради преосмисляне или мелиорация; *Мишеморов* – 1908 (4), както и промененото в резултат на редукция *e > и* *Мишиморов* (1922 Пз 5), са от Пр *Мишемор* (от Пещера – по Илчев: 340), т.е. ‘който мори мишки’; *Пседерски* 1943 (6), както и промененото чрез редукция единично ФИ *Псидерска* (1912), е образувано от РИ по Пр **Пседер* ‘който дере псета’, аналогичен на Пр във ФИ Кучкодеров. Илчев: 410 логично свързва ФИ със с. *Пседерци*, Кулско, но трябва да добавим, че СелИ всъщност е от РИ по Пр.

Словашки ФИ

С неясна етимология е *Husivarga* – 1995 (44) (възм. иронично от сш. *varga* ‘кожар’, унг. *varga* ‘обущар’, известно и с диал. значение ‘устни’ – Nabovstiak: 269, тук може би ‘човка’), както и вариантите *Konevalík* – 1995 (6), *Konevalík* (6), *Koněvalík* (3). Посочвайки и формите *Konerad*, *Konislav*, които днес вече не се срещат, Majtán (1998: 21) убедително оспорва етимологичните изводи на Uhlár (1976: 155-160) и посочва, че лексикалната основа **kon-* е свързана по-скоро с думите *koniec*, *končit’* – ‘край, свършвам, завършвам’, отколкото с думата *kôň* – ‘кон’. В това отношение са интересни и етимологичните изводи на Ш. Ондруш (2000: 88-89) относно праславянската дума **конь* със значение ‘начало’; *Kostiviar* – 1995 (51) – от *kosti varí* ‘кости вари’, в което може би е съхранено остар. нар. сш. *kost* ‘strava’/‘храна’. Почти при всички ФИ от този тип глаголната част на композитната основа е редуцирана и представена от корена: *Koželuh* – 1995 (9) *kože luhovat’* ‘който лугосва кожи’; *Kuriplach* – 1995 (26) и фонетичният вариант *Kuriplách* (1) от *kury plašit’* ‘плаши кокошките’. Majtán (1996: 174) първоначално отбелязва неговата поява след 14 век под формата *Kuroplach*, но в друго изследване го посочва само като име на литературен герой (1998a: 18). Регистрацията на двата варианта в словашката база доказва тяхното наличие главно в Източна Словакия. Рядко срещаното ФИ *Pecival* е възникнало по Пр от *vál’a sa na peci* ‘излежава се върху печката’, познато не само като име на герой от приказките, но и от

ироничния фразеологизъм, който означава ‘ленив, мързелив човек’; *Pivoluska* 1995 (82) от *pivo lúska* ‘който се налива с бира’, където глаголният компонент *lúska* замества глагола *píje* ‘пие’; *Pivovarník* – 1995 (171) и съкратеният вариант *Pivarník* (93) могат да бъдат резултат и от свързване на съществителните *pivo* + *varník* ‘който вари пиво, бира’. Majtán отбелязва и варианта *Pivovarčí*, който липсва в databазата на ФИ. При ФИ *Solivar*, *Solivarský* – 1995 (5), от които днес е регистриран само суфиксално образуваното ФИ, има две възможности за мотивация: или са възникнали по Пр от *sol' varí* ‘който вари сол’, или са оттопонимни (по селището *Solivar*). Втората версия е по-правдоподобна от семантично гледище.

3. От прилагателно или наречие + глагол, тип. „живодер“

Български ФИ

Благолажов 1915 (16) и вариантите му *Благолажов* 1919 (2), *Благоладжов* 1924 (2) са от Пр по изч. диал. **благотлаж* ‘благо лажа’, срв. диал. *благовест* ‘Благовец’ (БЕР I: 52); *Живодеров* – 1913 (16), от Пр по диал. *живодер* ‘1. човек, който одира кожата на умрели животни; кождер; 2. разг. човек, който е кръвожаден, безмилостен и много жесток’ (РБЕз 5: 64); срв. *живодерец* в Тетевенско и *живодерник* в Ботевградско ‘лихвар’ – БЕР I: 540. Към него и промененото чрез замяна ж : дж *Джживодеров* – 1905 (4). От него пък с елизия *Джживдеров* – 1908 (20), като с известна несигурност допуска Илчев: 166; *Многознаев* – 1906 (10) ‘много знае’; *Редкостънов* (Илчев 1969: 423) и *Рядкостънов* (Илчев 1969: 434) ‘рядко стъпва’, т.е. ‘прави големи крачки’; *Тънкопишев* – 1914 (4), за него Илчев: 500 допуска, че е от ‘тънко пише’ или ‘с тънка пишка’, но е възможно и от ‘тънко пиша/пикае’, срв. следващото; *Тънкосерова* – 1906 (2), за което Илчев: 500 допуска връзка с **тънкосер* ‘скъперник’; *Чернопийски* – 1905 (6) и вариантът му *Чернопийски* – 1926 (2) ‘черно пие’?; *Честимелов* – 1911 (8) ‘често меле’?.

Словашки ФИ

Този модел е рядко застъпен сред словашките ФИ, при които глаголната част на мотивиращата основа обикновено е в повелителна форма, или в 3 л. ед. ч., мин. вр., или съкратено или видоизменено

причастие: *Cicholes* – 1995 (6) – композитната основа свидетелства за източнословашки произход от *cicho les*, т.е. *ticho lez* ‘който тихо лази’; *Darmovzal* – 1995 (7) – *darmo vzal, vzal ako dar* ‘получил като подарък’; *Dobroslávek* – 1995 (1) ‘добро слави’; вариантите *Domokos* и *Domoukos*, които не са регистрирани в словашката датабаза, могат да се тълкуват различно, въпреки прозрачната им основа *doma* + *kosit* ‘дом’ + ‘кося’; датабазата отбелязва и ФИ *Domokoš* – 1995 (2), което според нас не е техен вариант; *Drahokoupil* – 1995 (5) от *draho koupil* ‘който скъпо е купил нещо’; *Drahovzal* – 1995 (3) и вариантът *Drahozal* (регистриран през XIX век, днес не се среща) от *draho vzal* ‘който скъпо е взел нещо’; *Krivosudský* – 1995 (206) от *krivo súdit* ‘който криво, лошо съди’, със суфиксално словообразуване; *Ranostaj* – 1995 (37) *ráno vstáva* ‘който рано става, ранобудник’, в езика се използва и апелативът *ranostaj*; *Zlechovan* от *zle chovaný* ‘недобре, лошо гледан, отгледан’. ФИ не е регистрирано в датабазата, която обаче отбелязва неговите разновидности с видоизменено суфиксално образуване *Zléchovec* – 1995 (1) и *Zlechovec* – 1995 (8); *Zdechovan* – 1995 (96) *zde chovaný* ‘тук гледан, отгледан’ (можем да допуснем мелиорация на предходното ФИ поради семантични причини); в словашката датабаза са регистрирани и чешки ФИ като *Přecechtěl* – 1995 (3) от *přece chtěl* ‘който въпреки всичко искал нещо’; *Brzokoupil* – 1995 (2) от *brzo koupil* ‘бързо купил нещо’.

4. От прилаг. или наречие + същ., тип. „белобраг“

Български ФИ

В тази група са множество формации от словосъчетания, които понякога е трудно да разграничим от композитни апелативи: *Аксакалов* (от тур. *ak sakal*? ‘бяла брада’), *Алагъзов* (от тур. *ala goz* ‘пъстри очи’), *Белазелков*, *Белдедов* (Илчев), *Белджигеров*, *Беленозов* (Илчев), *Белмъжов* (мотивиращата основа може би е ястието *бял мъж*, *Белмустаков*, *Белвеждов*, *Белгащев*, *Белгушев*, *Белкашев*, *Белмestaков* (по-скоро грешен запис, отколкото преосмислено или преднамерено променено от *Белмустакав*), *Белмусташки*, *Белобоски*, *Беловарски*, *Беловеждов*, *Беловидски*? (по семантични причини по-вероятно оттопонимично от *Бели Вит*), *Белоглавов*, *Белогроздев*, *Бело-*

гушев, Белозелков, Белокапов, Белоконев, Белоконски, Беломачев, Беломустаков, Беломъжов, Белопахов?, Белоперкин, Белоперкински, Белоперков, Белоперчинов, Белопитов, Белопитски (Илчев — по-заможните ядели бели пити), Белопопски, Белошапков, Белперчинов, Белухов, Белтелов и Белотелев, Белошашки, Бялбатеv, Бялбашов?, Благодарумов, Благословов, Божажора, Голдунов, Големехов = Голомев = Голомев = Голомихов = Голомяхов, Големшийска, Головодов, Гологлавски, Гололоев, Голошиев, Голошийски, Голошубов, Дългодрееv, Дълголетов, Дългошиев, Златоустов, Кривоносов, Кривоперски, Кучоглавски (вероятно по Пр от композит *кучоглав*), Патраногоv, Новкиришки// Новкеришки // Новкирижски // Новкришки, Новоженлиев?, Новушанов?, Новуцанов (по-скоро преосмислено от *Навуцанов*), Сараволов, Сарагъзов, Сараимамов (от тур. *sarı imam* ‘жълт имам’, т.е блед, с болнав вид), Саръволов, Саръбееv, Саръимамов, Саръмоллов, Саръсакалов, Сивокобилски, Старибратов, Съръчобанов, Църнопилев, Тънкошиев, Тъпигъзов (вероятно по Пр от композит *тъпигъз* ‘дебелоок’ – от тур. *tepegöz* ‘с тясно чело’, прен. ‘безочлив’), Червенелеков, Червенодомски, Червенраков, Черноглавов, Чернокожесv // Чеирнокоджесv, Чернокожов, Черноконев, Чернокошесv (твърде вероятно мелиорация от *Чернокожесv*), Чернокраков, Чернооков, Чернопийски?, Шаренбрадов // Шаренбредов, Шаренволов, Шаренкапов.

От руски произход са: Белоусов, Черноглазов, Чернорубашкин, Черноусов.

Словашки ФИ

Belohrad – 1995 (111) и *Belohradáč* (регистриран през 17 век, днес не се среща) от *biela brada* ‘бяла брада’; *Belohlávek* – 1995 (22) от *biela hlava* ‘бяла глава’; от чешки произход *Bělohoubek* – 1995 (14) от ‘бяла уста’; Вероятно в основата на *Belorit* – 1995 (25) е *biela rit* ‘бял гъз’, *Majtán* отбелязва варианта *Beloritka* успоредно със *Svrboritka*, *Trasoritka* като женски експресивни имена от литературата (1998a: 18); *Bolehradský* – 1995 (1) – вероятно от по-стара композитна основа, където **bole-* е със значение на ‘по-голямо количество’, а коренът *hrad-* може да се тълкува различно: ‘1. крепост; 2. ограда; 3. пъг’; вариантите *Časnoha* – 1995 (8) и *Časnocha* (1) са с неясна мотивация; Рядко срещаното в

Словакия ФИ *Černohous* – 1995 (4) от *černá husa* ‘черна гъска’ е чешко по произход; *Dobrodenka* – 1995 (75) от *dobrý deň* ‘добър ден’; *Dobrozemský* – 1995 (3) от *dobrá zem* ‘добра земя’; *Dobrovolný* – 1995 (55) от *dobrá vůľa* ‘добра воля’; *Dolnohradský* от *dolná hradská* ‘долния път’ не е регистрирано в ДФИС; *Holobradý* – 1995 (24) от *holá brada* ‘гола брада’; *Hornohradský* от *horná hradská* ‘горния път’ не е регистрирано в ДФИС; мотивиращата основа на високочестотните разновидности *Kratochvíl* – 1995 (265), *Kratochvil* – 1995 (16), *Kratochvíl'* – 1995 (2), *Kratochvíl'* – 1995 (6), *Kratochvila* – 1995 (20), *Kratochvíla* – 1995 (125), *Kratochvíla* – 1995 (7) не е еднозначна за тълкуване: може да бъде и от глагол + съществително, или е *krátka chvíľa* ‘кратък миг’, или се основава на метафоричния израз *krátiť chvíľu* ‘прекарвам времето някак’; Често срещани са ФИ от словосъчетания с първи компонент *Novo-*: *Novodomec* – 1995 (90) и вариантът *Novodomský* (44) ‘който има нов дом’; *Novodvorský* (7) ‘който има нов двор’; *Novosad* (115) и фонетичният вариант *Novosád* (237) ‘който има нова градина’; *Novorol'ník* (22) и вариантът *Novorolský* (3) ‘който има ново поле’; *Novosedlík* (100) и разновидностите *Novosedlák* (1), *Novysedlák* (1), *Novisedlák* (29), *Novisedlak* (1) ‘който е новоселянин’; основата на *Staroselský* – 1995 (1) *staré selo* ‘старо село’ е старо славянско съчетание; *Suchodolský* – 1995 (12) *suchý dol* ‘сух дол’; *Zelenohorský* от *zelená hora* ‘зелена гора’ не е регистрирано в ДФИС; *Zlatohlávek* – 1995 (63) и *Zlatohlavek* (1) от *zlatá hlava, hlávka* ‘златна глава, главица’; Вариантите на ФИ *Starigazda* – 1995 (42), *Starýgazda* (1), *Starygazda* (1) са възникнали чрез пряка композиция на *прил.* + *същ.* от *starý* + *gazda* ‘стар’ + ‘господар’, без всякакво видоизменяне на компонентите, а графичните разлики са резултат от записването им през различни периоди, т.е. обусловени са от варирането на правописните норми. Този начин на словообразуване се отнася до най-старите типове композити, които днес рядко се срещат, напр. при следните ФИ, основани на съчетаване на *нареч.* + *същ.* или *същ.* + *същ.* или *числ.* + *същ.*: *Horeháj* – 1995 (39) и *Horehaj* (7) от *hore* + *háj* ‘горе’ + ‘гора’; *Masopust* – 1995 (13) от чеш. *maso* + *pust* ‘месо’ + ‘пост’.

5. От предложни съчетания

Български език

Безгазов (1 в Пд, 1915 г.), *Безгашков* (1 в Пк, 1910), *Бездарски* (Сфг 1, 1927), *Безделева* (ВТ 1, 1919), *Безидеев*, *Безименов*, *Безимков*, *Безкаравайна* и *Безкаравайски*, *Безмустаканов* (Илчев: 68 – от **безмустакан* ‘мъж без мустаци, къосе’), **Безпочиевски* – от РИ *Безпочиевци* (Илчев: 68 – ‘които не знаят почивка, много работят’) *Безродни*, *Безсолнаков*, *Безсолников*, *Безуглов* (вер. руско), *Безуханов*, *Безушков*, *Безхлебни*, *Безчасни* (чужди ФИ или по чужд образец), *Безчашков*, *Наздрачев*, *Прибаджасков* (вер. грешен запис в м. *Ирибаджасков*), *Прикумов*, *Прилавски* (?), *Прилуцки*, *Притронов*, *Притрупски* (с афереза и редукция *o > y* от *Епитропски*). Моделът не е много продуктивен – голяма част от приведените имена са преиначени или чужди.

Словашки език

Словашките ФИ, възникнали от предложни съчетания, днес доста са намалели. Словашкият ономаст М. Майтан ги определя като префигиранни, но не и като съставни структури (Majtán 1998b: 58). Формално повечето от тях се употребяват без всякаква промяна в наставките на мотивиращата основа, запазвайки необикновените си за ФИ окончания. По структура най-чести са съчетанията на:

предлог + съществително:

Bezecný – 1995 (74), което с метатеза от *bez cenu* ‘без цена’ с метатеза, но поради липсата на *-o-* (*Bezo-*) по-вероятно е заето: или е словакизирано по квантитет от пол. *bezceny* ‘низък, подъл’, или е с елизия на *t* от групата *ctn* от чеш. *bezecný* ‘грешен’ (*bez cti* – Р.п. от *čest-* + *-n-ý*); *Bezdeda* – 1995 (60) от *bez deda* ‘без дядо’; вариантите от чешки произход *Bezdek* – 1995 (53) и *Bezděk* – 1995 (34) от *bez děk*, *bez toho*, *aby poděkoval* ‘без благодарност, без да благодари’, т.е. ‘неблагодарен’; *Bezchleba* – 1995 (2) от *bez chleba* ‘без хляб’; *Bezuch* – 1995 (5), фонетичният вариант *Bezúch* (29) и ФИ от чешки произход *Bezouška* (3) са от *bez ucha*, *uší* ‘без ухо, уши’; *Bezručka* – 1995 (4) и чешкият вариант *Bezrouk* (4) от *bez ruky*, *bez rúčky* ‘без ръка, ръчичка’; *Dosedla* – 1995 (16) от пов. форма *do sedla* ‘качвай се на седлото’; *Odnechta* – 1995 (17) от *od nechta* ‘от нокътя’; *Podkamenský* – 1995 (13) от *pod kameňom* ‘под камъ-

ка'; *Podkonický* – 1995 (35) от *pod koňom* 'под коня'; *Podlipský* от *pod lipou* 'под липата' не е регистрирано в ДФИС; *Podzemný* – 1995 (4) от *pod zemou* 'под земята'; *Prikopa* – 1995 (9) и вариантът с наставка *Prikopský* – 1995 (3) от *pri kope* 'до купчината'; *Prizemin* от *pri zemi* не е регистрирано в ДФИС; *Zadomský* от *za domom* 'зад къщата' не е регистрирано в ДФИС; в основата на *Zahradský* – 1995 (12) може да лежи предложно съчетание *za hradskou* 'зад пътя', но може да бъде и еднокомпонентна основа *záhrada* 'градина'; вариантите *Zahruška*, *Zahruškový* от *za hruškou* 'зад крушата' не са регистрирани в ДФИС; *Záhumenský* – 1995 (77) от *za humnom* 'зад хармана'; *Zápotočný* – 1995 (102) от *za potokom* 'зад потока'; вариантите *Zlesa* – 1995 (2) и *Zlesák* (4) от *z lesa* 'от гората'; В Словашкия биографичен речник е регистрирано името на печатар от 17 век *Vavrínek Vodhaje* с всичките му варианти, с които лицето е било записвано в съответните документи: *Vodháj*, *Odháj*, *od Háj*, *ab Háj*, *ab Hage*, *z Háj* (VI, 1994, с. 301) с мотивираща основа *od hája* 'от гората'; в ДФИС няма регистрирано такова ФИ. Тук е уместно да посочим и заключенията на Я. Доруля, изследвал стари административни и юридически документи и протоколи от 17 век, че не са редки случаите, когато името (ЛИ и ФИ) на едно и също лице не се е записвало еднакво, а с различни видоизменения (1968, с. 243). Предложните съчетания са характерни предимно за създаването на различни отойконимни и оттопонимни ФИ, които ще отбележим по-долу.

предлог + числително

Български език: няма регистрирани имена.

Словашки език:

Zatroch – 1995 (85) и вариантът *Zátroch* (84) от *za troch* 'за трима'.

6. От числително + съществително

Български език

Имената в тази група не са много, при това някои са мними композити или чужди, отчасти променени: *Петконарски* (?), *Петкучев* и *Петкучов* (по Селимски 2006: 128 – от влашко ФИ на *-исеа*, образувано от ЛИ *Петко*, променено на българска основа), *Първомаев*, *Първосалов* (Илчев 413 – от Козлодуй, без етим.), *Първоселов*, *Първосолов*,

Тригубов (вер. рус.), *Тризлинцев*, *Тризлов* (?), *Триполски*, *Трисинджиров*, *Трисинджирски*, *Троконов*, *Трокурски* (вер. рус.),

Словашки език

Този тип е рядко използван в словашки език: *Pätoprstý* – 1995 (117) и вариантът *Patoprstý* (27) от *pät' prstov* ‘пет пръста’; *Polkoráb* – 1995 (106) от *pol koráb* ‘половин кораб’; *Pulpitel* – 1995 (8) и *Pulpytel* (1) от *pul pi/ytel* ‘половин чувал’; *Pulpan* – не е регистрирано в ДФИС и *Pulpán* – 1995 (12), вероятно от ироничен Пр *pul pán* ‘половин господин’. Като интересен пример за подобно възникване на най-старите ФИ можем да посочим регистрираното от Я. Доруля в старинни документи от XVII век име *Yvan Pul Sweta* – ‘Иван Половин Свят’ (1968, с. 238) с двучленно метафорично прозвище; *Stoklas* – 1995 (135) и фонетичният вариант *Stoklás* (8) от *sto klasov* ‘сто класа’.

7. От местоимение + съществително

Български език: Не са регистрирани.

Словашки език

Sebechlebský – 1995 (22) от *sebe chleba* ‘на себе си хляб’; *Majtán* (1996: 174), е регистрирал ФИ от 1462 г. *Sebedruh* и по-старото *Sebedrah* (1996: 174), съответно от *sebe druh* ‘приятел на себе си’ и *sebe drahý* ‘скъп на себе си’, които днес не се срещат.

8. От самостоятелни изречения или изрази

Български език

Този тип номинация не е непознат на българите (виж напр. *Кузун* и *Сайрусунов* у Селимски 2007: 111-112; 113-114 – второто от преиначен и лексикализиран израз на тур. поздрав *Sabah hayir olsun* ‘Добро утро’), но имената със сложна основа са по-редки: *Алахверджиев* (сложната основа е с чужд произход, а за българите вече не е такава – Илчев: 45 възстановява Пр. **Алахверджията*); *Бездрамов* (Илчев: 68 – от често повтарян израз *беш драма*, от тур. *beş dram* ‘пет драма’); *Доколенков* и *Доколянков* (по Илчев: 27 – „от до колене (хвалил се, че има penis до колене?)“); *Капсамунов* (Илчев: 239 – от тур. *kar somun* ‘грабвай хляба’, пренесено от българи и в Словакия – Ангелова-

Атанасова 1998: 107); *Хвалабогов* (по Илчев: 519 – „от хвала богу – поради често повтаряне на тоя израз”) и вариант *Хвалибогов* (единично, пак в Сливенско по данни на АрхЦБО от 1933 г.).

Словашки език

В словашки език това са редки остатъци от по-стар период, напр. доста фреквентните **ФИ**, образувани от началните думи на християнската молитва *Otče náš* – ‘Отче наш’ – *Otčenáš* – 1995 (75) и вариантът му *Očenáš* – 1995 (581), стегнат чрез елизия; регистрираното от Majtán (1996: 174) *Ozembuch* от 1609 г. не е отбелязано в ДФИС, въпреки че и днес все още е живо. Вероятно е възникнало по Пр от апелативното *ozembuch* със значение ‘глупак’, възникнало от мотивиращия израз *o zem buchol* ‘паднал на земята’. Интересни са и **ФИ**, образувани от повелителна форма на глагол и съществително: *Nechojdoma* – 1995 (2) от “nechoď domov – не си отивай”; *Nejezchleba* – 1995 (9) от “nejedz chleba – не яж хляб” и *Nedajchleba* от “nedaj chleba – не давай хляб”, което не е регистрирано в ДФИС, но е екскерпирано от стари източници от 1552 г. (по Majtán 1996: 174); *Tumidaj* – 1995 (9) от “tu mi daj – дай ми тук”; от стари словашки поздрави са образувани и днес често срещаното **ФИ** *Pomajbo* – 1995 (54) от “Pomáhaj Boh! — Господи помагай!” и отбелязаното от Majtán (2006: 218) *Dajbo* – “daj Boh! – дай Боже!”, което днес не се среща. По-различна е основата на **ФИ**, образувани от съчетаване на съставни възвратни повелителни глаголни форми от типа на *Bojsa* – 1995 (46) от “boj sa – страхувай се” и отрицателният вариант *Nebojsa*, който не е регистриран в ДФИС; *Skovajsa* – 1995 (210) от “schovaj sa – скрий се”.

II. От топоними и ойконими

Български език

Акупунарлиев, Акташев, Аладаглийски, Безденишки (по СелИ Безден, Софийско – Илчев: 68), *Белиморски, Белобрежки // Белобрешки, Белобродски, Беловитски, Белогорски, Белокаменски, Беломелски, Беломоров, Беломорски, Белополски, Белопопски* (от отантропонимично СелИ Белопопци, Еленпелинско – по Илчев: 71), *Белорадски* (Илчев – по СелИ), *Белоречки // Белоречков // Белорешки, Белосла-*

тенски и *Белослатински*, *Вискювчиев* (от СелИ *Вис* кьой > *Вискюви*, срв. *Тестеджи* кьой > *Тестеджикюви* в Горнооряховско – Ангелова-Атанасова 1996: 398), *Високомогилски*, *Витивградски* (само 1 в Сф от 1908 г., неизвестен етимон, възм. грешен запис – вж. следващото), *Вишоградски*, *Вълковийска*, *Големоселски*, *Горнолучки*, *Доброделиев* (от Добри дял, Горнооряховско – Илчев: 175), *Долнооряхов*, *Долнооряховски*, *Дупновръшки*, *Заброднев*, *Забродски* (вер. полско – срв. *Zabrodzki* у Rymut 2001: 715), *Забуков*, *Загоров*, *Загоричин*, *Закоркин* и *Загорков* (рус.), *Загорлиев* и *Загорлийски* (по ЖитИ на -ли от *Загора*, както *Заралиев*), *Загорулков*, *Загорчев*, *Загорчиев*, *Загорчин*, *Загорчинов*, *Загорьов*, *Загоскин* (?), *Заграждански* (?), *Загражденски*, *Задгорски*, *Междуречки*, *Надворни* (чеш.), *Надворска*, *Нагеров* (?), *Надолийски* и *Надулийски* (вер. с афереза от *Анадоллийски*), *Надоров*, *Новодрянов*, *Новоместийски* (?), *Новомиров* (?), *Новопазарски*, *Новоосенлиев* // *Новоусенлиев*, *Новоселов*, *Новоселски*, *Овчеполски*, *Песнополски* (1909, 3 в Монтанско, възм. грешен запис на **Песнопойски* или преднамерено изкривен на **Песополски*), *Петгорски*, *Привалов* (?), *Приводанов* (?), *Прикладенски* (?), *Притрапов* (?), *Притъргов*, *Равнополски*, *Сарагъолов*, *Сарагъолов*, *Сарагъолски*, *Сараяров*, *Саргъолов*, *Синебръдски*, *Синевирски*, *Синкамъков*, *Старидолски*, *Старозагорска*, *Старидолски* // *Стариндолски*, *Старорешки*, *Староселски*, *Сърбогъзов*, *Тригоров*, *Тригорев*, *Триградлиев* // *Тригратлиев*, *Тридолов*, *Триполски*, *Трънполов*, *Узундерелиев*, *Червенобрежки* // *Червенобрешки*, *Червенобренски*, *Червеноводов*, *Червеноводски*, *Чернагорски*, *Черновитски*, *Черноводева*, *Черноводов*, *Черновръшка*, *Черногоров*, *Черногорски*, *Чернодренски*, *Чернодрински*, *Черноземски*, *Черноморски*, *Чернополски*, *Чуйпетлъовски*. Докато отойконимните са по-ясни поради известността на ойконимите, някои оттопонимични трудно могат да бъдат разграничени от разгледания по-горе модел числително + съществително. Към тази група са отнесени и някои ФИ от жителски имена поради невъзможността винаги да се разграничат директно образуваните от ойконими и индиректно – от Пр. по селищни или жителски имена. Срв. *Варнев* и *Варналиев*, и в двата случая от името на гр. *Варна*, но първото възможно и от ойконим, и от Пр. *Варната*, а второто от ЖитИ или от Пр. *Варналията*.

Словашки език

Belohorec (Biela hora); **Belohradský**; **Belopotocký** (Biely Potok); **Černohorský** и полският вариант **Čarnogurský** (Čierna Hora); **Dobrovoda**, **Dobrovodský** (Dobrá Voda); **Krásnohorský** (Krásna Hôrka); **Medzihorský** (междугорски); **Medzihradský** (междупътен); **Novomestský** (Nové Mesto); **Novosad**, **Novosadský** (Nové Sady); **Novoveský** (Nová Ves); **Ostrolúcky** (Ostrá Lúka); **Poddumbiersky** (под Дюмбиер); **Podhájecký**, **Podhájsky**, **Podhora**, **Podhorec**, **Podhorský**, **Podhoranský**; **Podlesný** (под гората); **Podlucký**, **Podlužanský** (под нивата); **Podmajerský** (под чифлика); **Podolec**, **Podolin-ský**, **Podolák**, **Podolský** (под дола или долината); **Podpol'anský** (под Поляна); **Podrimavský** (под Римава); **Podstranský** (под склона); **Podzámsky** (под замъка); **Pohronec**, **Pohronský** (покрай Хрон); **Považaj**, **Považan**, **Považanec**, **Považanský** (покрай Вах); **Senohradský** (Senohrad); **Svätojánsky** (Svätý Ján); **Svätokrížny**, **Svatokrižný** (Svätý Kríž); **Vinohradský** (Vinohrady); **Voderadský** (Voderady); **Zabrodský** (зад брод); при следните ФИ е трудно да се установи дали са възникнали като оттопонимни според селището *Záhorie*, или едноименната област, или са резултат от пряка проприализация, в основата на която лежи предложно съчетание *za horou*: **Zahorec**; **Záhorák**, **Zahoran**, **Zahoranský**, **Zahorčák**, **Záhorský**; **Zakopčan** (зад Копчани); **Záleský**, **Zalesňan** (Zálesie); **Zákutný**, **Zakutňan** (зад Кути); **Zápol'a**, **Zápol'ský** (зад полето); **Zapotocký**, **Zápotočný** (зад потока); **Zarevúcky** (зад Ревуца); **Záturecký** (зад Туриец); **Zdravecký** (от Дравец); **Žabokrecký** (Žabokreky);

III. От антропоними

1. От сложни ЛИ

Български език

Боримиров, **Бориславов**, **Витомиров**, **Десиславов**, **Радославов**, каквото е напр. и **Трудолюбов** – 1923 (3) – от рядко ЛИ *Трудолюб* (Ковачев 1995: 522)... Стотици ФИ, чийто списък нараства в края на XX век и продължава да нараства поради разширяването на асортимента от сложни мъжки ЛИ, които впоследствие стават бащини и ФИ поради спецификата на избора на ФИ у нас (Ангелова-Атанасова 2001: 100-121).

Словашки език

Въпреки честотността на сложните словашки ЛИ в миналото, в сравнение с нарастващия брой на българските им аналози, днес те са рядкост. От съществуващите днес в Словакия разновидности на ФИ, мотивирани от сложни ЛИ, познати на всички славянски народи, в основата на които е залегнало отношението на човека към Бога като *Bohdal* – 1995 (76) “Boh dal – Бог дал или даден от Бога“, *Bogdal* (1), *Bohdan* (18), *Bogdan* (276), *Bogdán* (130), *Bohdán* (1), *Bogdalík* (25) само две (*Bohdal*, *Bohdan*) са регистрирани като познати в словашка езикова среда от 9-18 век (Majtán 1996: 175), което свидетелства за по-късно преминаване на ФИ от полска или южнославянска езикова общност. На религиозна база се основават и *Bohumil* – 1995 (3); *Bohumel* – 1995 (107); *Bohuslav* – 1995 (24); *Bohurád* – 1995 (12); *Duchoslav* – 1995 (64) от “Ducha slávit’ – свързано с празнуването на св. Дух, който прославя Духа“, глаголният компонент на мотивиращата основа е съкратен и представен от корена. Според изследванията на М. Majtán (1986: 210), по времето на Възраждането на словашка територия в голям мащаб се съживяват старите славянски имена и водят не само до нови заемки от южнославянските езици – *Bohuslav* 1995 (24); *Dobroslávek* – днес единствен регистриран вариант на *Dobroslav*, което за разлика от миналото вече не се среща; *Jaroslav* 1995 (1); *Miroslav* 1995 (1); *Stanislav* – 1995 (220) и много други, но и до създаване по техен модел на нови имена като *Kvetoslav*, *Múdroslav* и др., които също не са регистрирани в дататазата.

2. ЛИ + ЛИ**Български език**

Неделчодинев, Петканешков, Петколинчев, Петколичев, Петкомарска, Петконешков, Петровалиев, Петровишанова, Петропавлов, Петропавловска, Петроляшев, Петрунешеv, Петъргелов, Петърнейчев, Петърпейчев, Петърпенчев, Пехоиванов, Пеценикова, Пецомалиев.

Словашки език:

В словашката именна система този тип почти не се среща. Освен фамилното име *Petrjánoš* – 1995 (4) като съчетание на чешкото ЛИ *Petr* и унгарското ЛИ *Janoš*, други от този тип не са намерени. В из-

следванията си М. Majtán (1998: 18) е регистрирал няколко стари ФИ, възникнали като нарицания на сина на XY: *Hricodzuri* (синът на Hrico Dzuri), *Jančijura* (синът на Janči Juro), *Vargomihal'* (синът на Varga Mihal'), *Sabopálko* (синът на Sabo Pálko), които впоследствие са станали ФИ, но днес те вече не се срещат. Интересно е да изтъкнем, че в словашките биографични речници можем да открием голям брой двусъставни ФИ, съединени с тире, особено от 18-19 в., които впоследствие не са се превърнали в сложни фамилни имена. Техният носител обикновено е приел фамилията както на бащата, така и на майката (напр. ФИ на словашки химик от 19 в. *Binder-Kotrba*), или по някакъв повод е добавил към фамилията си още едно име, свързано с някакво събитие от живота му (напр. ФИ *Weis-Kubínčan* на художник, следвал в Кубин, или на спелеолога *Volko-Starohorský*). Този тип ФИ можем да приравним към псевдонимите на различни творци (*Frank-Zemplínsky*, *Gál-Podd'umbiersky*, *Gašpar-Hrisko*, *Figuš-Bystrý* и т.н.).

3. От предиме + ЛМ/Пр

Предиме – название на професия или белег за социално положение.

Български език:

белбер 'бръснар': *Белберосманов, Белберхасанов*

даскал 'учител': *Даскалненков и Даскалпенков*

бакал 'продавач на бакалски стоки': *Бакалбашев, Бакалбашиев, Бакаливанов.*

ковач: *Ковачганев, Ковачганов, Ковачиванов,*

поп: *Попадамов, Попаджанска, Попалексиев, Попалексов, Попанастасов, Попангелов, Попандов, Попандонов, Попандреев, Попантонов, Попанчев, Попбъчваров, Попетров...* – стотици имена, еднакво честотни във всички краища на страната.

терзи 'шивач': *Терзианов, Терзиански, Терзиванов, Терзивиасилев, Терзигенов, Терзигогов, Терзиделиев, Терзидимитров, Терзишванов, Терзиколев, Терзимарков, Терзиначев, Терзипаунов, Терзипенев, Терзипетков, Терзирадев, Терзисалихов, Терзистоев, Терзитанов, Терзиянев, Терзиянов.*

хаджи 'хаджия, поклонник': *Хаджиабтулов, Хаджиаврамов, Хаджигушоолу, Хаджиалександров, Хаджиалиев, Хаджианаста-*

сов, Хаджиангелов, Хаджиандов, Хаджиантонов, Хаджиантов, Хаджиандреев ... – стотици имена.

чорбаджи ‘чорбаджия, господар’: *Чорбаджийозов, Чорбаджиисева, Чорбаджиколев, Чорбаджинешков, Чорбаджипенев* – единични имена, използвани за родени преди 1944 г.

уста ‘майстор’: *Устаахмедов, Устабашиев, Устабашиев?, Уставълков, Устагеоргиев, Устаиванов, Устаилиев, Устаилов, Устасмаилов, Устаколев, Устамитева, Устананов, Устанетков, Устанпанов, Устапенев, Устапетков, Устапетров, Устатодоров, Устахмедов, Устахристов.*

чобан ‘овчар’: *Чобанали(ев), Чобаналиосманов, Чобанантонов, Чобанганев, Чобангеоргиев,, Чобандобрев, Чобанибрянов, Чобаников, Чобанколев, Чобаносманов, Чобанпавлов, Чобанпарашкевов, Чобанпетков, Чобанрадев, Чобансали(ев), Чобантодоров, Чобантонов (?), Чобанюсеин(ов), Чобанянев.*

Словашки език

В Словакия подобни сложни ФИ не фигурират, въпреки многобройните едносъставни фамилни имена, свързани с различни професии (*Baník, Dekan, Kolár, Kolárik, Kamenár, Kotlár, Kraviar, Peciar, Soliar, Včelár* и т.н.). Сред тях са и ФИ с латинска основа като *Fábry* (ковач), *Rechtoris* (учител), *Institoris* (търговеца) и др. Тук можем да споменем отбелязаното в предишната група, че словашките биографични речници регистрират двусъставни фамилни имена от 14-19 в., свързани с тире, първата съставка на които обикновено представлява название на професия, но при които не се е стигнало до сливане на отделните компоненти: *Bakalár-Štetina, Institoris-Mošovský* и др.

Предиме – роднинско название:

Български език

баба: *Бабаанин, Бабабанска, Бабавелов, Бабагинов, Бабаданов, Бабадашев, Бабадостов, Бабаеленов, Бабакеров, Бабамитрин, Бабаружин, Бабаружки, Бабасабонов, Бабастанев (?), Бабастански (?), Бабаягиев (?).* Липсата на удрение в базата данни на АрхЦБО не позволява точно етимологизиране в случаи, когато имаме основание да допуснем омонимна формация с предиме *баба*. Формациите

от ЖЛИ с *-ев/-ов* (вж. напр. *Бабаягиев*, също *Бабаеленов*, за чиято мотивираща основа Илчев: 57 е категоричен) вместо с *-ин* правят също така невъзможно категоричното им отделяне от съответните МЛИ, сходни по произход, а оттам и по форма.

баба̀ – тур. ‘баща, татко’: *Бабаалиев, Бабаасанов, Бабаахмедов, Бабаделиев, Бабадосев* (?), *Бабаилиевски* (?), *Бабакаров, Бабаколев, Бабаколов, Бабараджанов, Бабаюмеров, Бабаюсуфов, Бабашиев*

бай ‘учтиво обръщение към по-възрастен човек’: *Байбарев, Байбелов, Байгаров, Байгинов, Байгонов, Байдаков, Байданов, Байдаров* (?), *Байдашев* (?), *Байдонов, Байдуков, Байдуловски, Байкулов* (?), *Байманов, Байназчиев, Байнаков, Байнашев, Байношев* (?), *Байнушев* (?), *Байтанов, Байтаров, Байтошев, Байчилов* (?), *Байчински* (?)

дедѐ – тур. ‘дядо’: *Дедеахмедов, Дедемустафов, Дедеянов*, както и модифицирано *деди*: *Дедилецов* (*Деделецов* у Илчев: 158), *Дедиянов*.

кака: *Какарадов*.

Словашки език

И в тази подгрупа установяваме липса на словашки съответствия, въпреки многобройните едносъставни ФИ, свързани с роднински названия като *Baba, Babík, Brat, Bratík, Dedo, Matojka, Strýčko, Synak, Synovec, Švavor, Švavorovský, Ujec, Zat', Zat'ko* и др. Единствено то днес съществуващо ФИ със сложна основа *Babirád* – 1995 (7) М. Majtán (1996: 174) свързва с по-стара форма *Баберад*, която според Я. Станислав е от южнославянски произход (1996: 174).

Предиме – прозвище за качество

Български език

бял : *ак* (тур. ‘бял’): *Белавелински* (РИ от Пр Бела Вела), *Беламезов* (?), *Белбашев* (?), *Белдаров* (?), *Беленашев* (?) (Илчев), *Белбицов, Белдимитров* (Илчев), *Белдимов* (Илчев), *Белегански, Белегашев, Белиалиева, Белибанчев, Белибочев, Беливаков, Беливанов, Белигашков, Белигерски, Белидереv, Белидеров, Белиджанов, Белижанов* (?) *Белизарев, Белизаров, Беливанов, Беликалов, Белилиев, Бе-*

лишов, Белишков, Белишски, Белиматев, Белицанов, Белколев, Белмарков, Белнеев, Белнейски, Белнийски, Белников, Белниковски, Белниколов, Белниколовски, Белстойнев, Беломитов, Белорадски, Белошанков, Бялбашов, Бялдимитров, Бялдимов, Бяливанов, Бялколев, Бялмарков, Бялниколов, Бялстоянов, Бялтодоров // Акалиев, Акалийски, Акасанов, Акахмедов, Акачков, Акбашев, Акиваев, Акиванов, Аклашев, Акробов, Акхасанов, Акцанов, Акшаров (?), Акбоюков, Акушев (от Ак Кушо или ак куш 'бяла птица'?);

жълт : *саръ* (тур. 'жълт'): *Жълтонов*; *Саръасанов*, *Саръбоюков*, *Саръбекиров*, *Саръвлаев*, *Саръгеоргиев*, *Саръгеров*, *Саръдимов*, *Саръиванов*, *Саръдимов*, *Саръисеинов*, *Саръисенов*, *Саръйдаров* (от *Айдаров*?), *Саръколев*, *Саръкостов*, *Саръмехмедов*, *Саръминеv*, *Саръмустафов*, *Сарънеделчев*, *Сарънедялков*, *Саръсалиев*, *Саръстанев*, *Сарътонеv*, *Саръхюсеинов*, *Саръюсеинов*, *Саръюсен*; *сара*: *Сарабанов*, *Сарабашев*, *Сараваков*, *Сараванов*, *Саравански*, *Саравинов*, *Сараволски* (?), *Сарагеоргиев*, *Сарадинов*, *Сараеминов*, *Сараиванов*, *Сараилиев*, *Сараиминов*, *Саракиров*, *Сараколев*, *Саракостов*, *Саракошев*, *Саракулев*, *Сарамандин*, *Сарамандов*, *Сарамандовски*, *Сараманов*, *Сараманчев*, *Сарамахмудов*, *Сарамехмедов*, *Сараминеv*, *Саранеделчев*, *Саранеев*, *Саранинов*, *Сарачилов*, *Сарачинов*, *Сараясеинов*, *Сараясенов*; *сар*: *Сарминеv*, *Сарадев* (с хаплология от *Сараradeв*), *Сарайдаров*, *Сарянов*. Такива предимена се дават на хора с блед, жълтеникав цвят на кожата, което става синоним на болнав човек. По тази причина с предиме *жълт* се създават или запазват малко имена, а от създадените със заетата турска дума със същото значение се трансформират, при което *саръ* се заменя със *сара* или *сар*, а някои имена се подлагат на преосмисляне, напр. *Саръминеv* > *Сарминеv* > *Сърминеv* > *Сърменов* – последното вече осмислено по *сърма* (вариантите са наблюдавани при смяна на поколенията в един род от с. Самоводене, Великотърновско). За процеса на затъмняване или мелиорация вж. Ангелова-Атанасова 2007: 43-44.

чер : *кара* (тур. 'чер'): *Чербашев*, *Черваков*, *Черванков*, *Червелов*, *Черганов*, *Червинков* (?), *Чергелов*, *Чергенъов*, *Черданев*, *Черджаков*, *Чердонеv*, *Чердонеv*, *Черкалев*, *Черкалов*, *Черканов*, *Чернайов*, *Чернаков* (?), *Чернеев* (?), *Черненкоv*, *Черненски*, *Чернецов*,

Чернешев, Черников, Черниколев, Чернинков, Черпанов, Черпански (?), *Черпеев, Черпъков (?)*, *Черпоков (?)*, *Чертанов, Чертунов, Черчеков (?)*, *Чернирадев, Чернирадов, Чернибаев, Чернииванов, Черниколев, Черникошев (?)*, *Чернимиленски, Черничоров.*

червен – Червенгочев, Червенденев, Червендинев, Червендинов, Червендончев, Червендимов, Червениванов, Червенкодев, Червенколев, Червенкондев, Червенкордев, Червенпеев, Червенпетков, Червенчочев, Червеняков?; променени чрез хаплогения: *Червенелков, Червененов.*

шарен : пъстър : ала (тур. ‘пъстър, шарен’): *Алабашев (?)*, *Алагенов, Алагенски, Алагенчев; Алакутев, Алакушев* (Кушо||куш?), *Шаренкалов, Шаренканов,*

стар: Стараманова//Староманов (?), *Старгозов, Старимилчев : Стармилчев, Старилавлов, Старирадев;*

стариши: Старишавлова!

нов: Новколев, Новманов, Новтеков / / Новтяков// Новтиков, Новхристов

голям : малък: у Илчев няма. По данни на Арх ЦБО: *Голямбатеv, Голямлалеv, Голямтанчев, Голямтончев, Голямтончиеv;*

Малъкденев, Малъкташев; мали: по Илчев – *Малигаров, Малигенов, Маликатов;* по данни от АрхЦБО: *Малиданов, Маликаров, Маликатски, Маликашов, Маликишов, Маликотов, Малинатов, Малиничен // Малиничков // Малиничов (?)*, *Маличанов, Маличенков.*

дълъг : къс, къса (тур. ‘къс, нисък’) : *узун* (тур. ‘дълъг’): *Дългивълова, Дългирадин, Дългопеева, Дълъкманов; Узуналиев, Узунангелов, Узунгеоргиев, Узуниванов, Узуниколова, Узункиров, Узунколев, Узункюранов, Узунмихиева, Узунмихнева, Узуннедев, Узунниколов, Узунсалиев, Узунселимов, Узунстоев, Узунтенов, Узунтокиева (?)*, *Узунтонеv, Узунхасанов;*

Късалиев, Късабонев, Късавелиев, Късагеоргиева, Късадечев, Късаиванов, Късацончев; Късиванов, Късийотова, Къскатийски, Късколев, Къскотински, Къснелчев, Къспенов, Къстанчев, Къцанев.

дебел: Дебелганска (1911 г. – 1), *Дебелйоргов* (1910 г. – 5) и вариант *Дебелийоргова* (1945 г. – 1),

гол: Голиванов, Голкочев, Голвойков, Головучки, Гологачев, Гологочев, Голозански, Голосманов, Голстоянова, у Илчев и изчезналото вече *Голопендев*.

ням: *Немигенчев, Немиченчев*.

Словашки език

Освен споменатите в предишната група оттопонимни и отойконимни ФИ като *Belohorec; Belohradský; Belopotocký; Černohorský; Čarnogurský; Krásnohorský* и единственото двусъставно с тире ФИ *Červený-Šamaj* – 1995 (1), други не се срещат, въпреки честотните едносъставни ФИ като *Biely; Belický; Červený; Červeňanský; Čierny; Zelený; Holý; Chudý; Vysoký; Tučný* и др.

В заключение можем да обобщим следното:

1. И в двата езика са запазени значителен брой имена от сложни основи, като очевидно по-старинни са фамилните имена от апелативи със сложна основа (от глагол – повелит. форма) + съществително, тип “*боримечка*”; от съществително + глагол, тип “*кождер*”; от прилагателно или наречие + глагол, тип “*живодер*”; от прилагателно или наречие + същ., тип. “*белобрад*”).

2. Имената от посочените по-горе типове са в речесия, поради което значителна част от тях имат малобройни носители. В България имената от тези старинни модели са разпределени неравномерно на територията на страната. По-голямата част от тях са възникнали в региони с компактни маси старо уседнало население, предимно в планинските райони на ЮЗ и СЗ България, по-късно пренесени в други региони поради миграцията през XX век.

Някои безспорно старинни словашки (възможно и чешки) композитни ФИ се срещат днес у съседните народи или в Америка (като следи най-вероятно от словашки емигранти), но в Словакия вече са изчезнали, поради което не са регистрирани в словашката датабаза. Такива са напр. *Bozerad, Dobroslav, Domoukos, Hlinomaz*; в Германия напр. има известен скиор с явно славянско име *Vozipivo*.

3. Причина за негативното отношение към имената, съдържащи прякор, е отрицателната семантика на мотивиращия прякор. Те-

зи имена често се подлагат на преднамерено преиначаване, проява на мелиорация.

5. Част от имената са мними композити, възникнали чрез преосмисляне на неясни имена и подвеждане по познати модели.

6. ФИ от предложни съчетания, както и тези от сраствания (*числително + глагол; числително + съществително; местоимение + съществително; самостоятелни изречения или изрази*) са много рядко явление в български език и слабо представени в словашки език.

7. Различие между двата езика се наблюдава при оттопонимичните и особено при отантропонимичните ФИ. Докато в български език срастванията на две лични имена (бащино и фамилно – от името на дядото) или на предиме и име са доста честотни, в словашки език са изключително рядко явление.

Съкращения на цитираните области

Бл	Благоевградска	Пд	Пловдивска
Бс	Бургаска	Рз	Разградска
Вн	Варненска	Рс	Русенска
ВТ	Великотърновска	Сс	Силистренска
Вц	Врачанска	Сл	Сливенска
Дч	Добричка	См	Смолянска
Кж	Кърджалийска	Сф	Софийска
Кд	Кюстендилска	СфО	София-окръг
Лч	Ловешка	СтЗ	Старозагорска
Пз	Пазарджишка	Хс	Хасковска
Пк	Пернишка	Ш	Шуменска
Пл	Плевенска	Яб	Ямболска

Други съкращения

вер.	вероятно	прен.	преносно
възм.	възможно	Пр	прякор
гл.	глагол	рег.	регистрирано
грц.	гръцки	РИ	родово име
диал.	диалектно	сш.	словашки
ирон.	иронично	срв.	сравни
ЛИ	лично име	тур.	турски
пер.	персийски	ФИ	фамилно име
пол.	полски	чеш.	чешки

Цитирана литература

- Ангелова-Атанасова 1996**, Мария Ангелова-Атанасова, *Топонимията на Горнооряховско. Проблеми на устойчивостта на функциониращата топонимична система*. – Център по българска ономастика при Великотърновския университет, изд. “Бендида”, Велико Търново, 1996.
- Ангелова-Атанасова 1999**, Мария Ангелова-Атанасова, *Имената на българите в Словакия*. – Kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku, Bratislava 1999.
- Ангелова-Атанасова 2001**, Мария Ангелова-Атанасова, *Личните имена у българите (1981-1990) Състояние и проблеми на съвременните български лични имена*. Изд. ВТУ, В. Търново, 2001г.
- Ангелова-Атанасова 2007**, Мария Ангелова-Атанасова, *Два старинни типа български фамилни имена от сложни основи*. – В: Сб. Филология в пространстве культуры. (К 75-летию со дня рождения доктора филологических наук, профессора Евгения Степановича Отина), Донецк, (Украйна), Юго-Восток, 2007, с. 13 – 23
- Ангелова-Атанасова 2007а**, Мария Ангелова-Атанасова, *Посоки на развой в именуването на българите в началото на XXI век* – В: Състояние и проблеми на българската ономастика, т. 7, В памет на проф. Н. П. Ковачев, ИздВТУ, В. Търново, с. 34-45.
- Ангелова-Атанасова 2008**, Мария Ангелова-Атанасова, *Български фамилни имена от сложни основи, тип боримечка*. – В: Името в паметта на езика. Сборник в памет на професор Борис Симеонов. Съст. Петя Асенова. Изд. “Фигура”, С., 2008, с. 126-134.
- АрхЦБО** – Компютърен архив картотека на ФИ в България през XX век, създаден в Центъра по българска ономастика “Проф. Николай Ковачев” при Великотърновския университет
- БЕР I; V; VI** – *Български етимологичен речник*, Институт за български език при БАН, Изд. на БАН, т. I, С., 1971; т. V, С., 1999; т. VI, С., 2002.
- Займов 1959** – Йордан Займов, *Местните имена в Пирдопско*, Институт за български език при БАН, Изд. на БАН, С., 1959.
- Займов 1967** – Йордан Займов, *Заселване на българските славяни на Балканския полуостров*, С., 1967
- Илчев 1969** – Стефан Илчев, *Речник на личните и фамилни имена у българите*, Институт за български език при БАН, Изд. на БАН, С., 1969.
- Калканова 1996; 2004** – Татяна Калканова, *Популярно ли е твоето име?*, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 1996 (първо изд.); 2004 (второ изд.).
- Ковачев 1995** – Николай Ковачев, *Честотно-етимологичен речник на личните имена*, изд. ПИК, В. Търново, 1995.

- РБЕз 2; 3; 9; 12** – *Речник на българския език*, Институт за български език при БАН, Изд. на БАН, т. 2, С., 1979; т. 3, С., 1981; т. 9, С., 1998; т. 12, С., 2004.
- Селимски 2006** – Людвиг Селимски, *Фамилни имена от Северозападна България. Влашки елемент*. Wydawnictwo Uniwersytetu Slaskiego, Katowice, 2006.
- Селимски 2006а** – Людвиг Селимски, *Етюди по българска антропонимия. Лични имена*, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”, Велико Търново, 2006.
- Селимски 2007** – Людвиг Селимски, *Етюди по българска антропонимия. Фамилни и лични имена и прозвища*, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий”, Велико Търново, 2007.
- Doruľa, J.**: O vývine niektorých typov priezvisk. Onomastica, 1968, roč. 13, č. 1-2.
- ДФИС** – Датабазата на фамилните имена в Словакия (<http://slovník.juls.savba.sk/?d=priezviska>)
- Majtán, M.**: Chronologické a geografické rozvrstvenie zložených slovanských osobných mien, Slovenská reč, 51, 1986.
- Majtán, M.**: Chronológia slovanských zložených osobných mien v slovenčine. 12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminar “Onomastika a škola”. Zborník referátov. Prešov 1996.
- Majtán, M.**: Kompozitné štruktúry v slovenskej onymii, Slovenská reč 63, 1998 a, 1.
- Majtán, M.**: Slovenské ojkonymá zo slovanských zložených antroponým. 13. slovenská onomastická konferencia Modra-Piesok 2.-4. októbra 1997. Zborník materiálov. Bratislava 1998 b.
- Majtán, M.**: O slovenských priezviskách. Kultúra slova, 2005, roč. 39, č. 3.
- Majtán, M.**: O slovenských priezviskách. Priezviská podľa vlastností. (2. časť). Kultúra slova, 2006, roč.40, č.4.
- Machek, V.**: Etymologický slovník jazyka českého. Nakl. Lidové noviny.1997.
- Ondruš, Š.**: Odtajnené trezory. Matica slovenská. Martin 2000.
- Rymut 2001** – Kazimierz Rymut, *Nazwiska Polakow. Słownik historyczno-etymologiczny*. Tom II L – Z. Wydawnictwo naukowe DWN, Kraków, 2001
- Stanislav, J.**: Zo štúdiá slovanských osobných mien v Evanjeliu Cividalskom, Slavia 18, 1947-1948.
- Stanislav, J.**: Dejiny slovenského jazyka, zv. 3,1957.
- Slovenský biografický slovník** I-VI. Matica slovenská. Martin 1986-1994.
- Uhlár, V.**: Názov liptovského vrchu *Konislav*. Kultúra slova, 28, 1994.

Доц. д-р М. Ангелова-Атанасова, преподавателка по общо и сравнително езикознание във Велико-търновския университет, Директор на Центъра по българска ономастика „Проф. Николай Ковачев”; mka@abv.bg
Mgr. Maria Koškova, CSc.; Slavistický ustav Jana Stanislava SAV; maria.koskova@savba.sk